

Roman Chorób*

WPLYW OŚRODKÓW MIEJSKICH NA ROZWÓJ INNOWACYJNYCH POWIĄZAŃ INTEGRACYJNYCH SEKTORA AGROBIZNESU

Streszczenie

Celem niniejszego opracowania była próba oceny wpływu ośrodka miejskiego na stan i rozwój procesów integracyjnych rolnictwa z przemysłem spożywczym. Podjętą problematykę poparto wynikami badań, przeprowadzonymi w 2022 roku wśród 450 losowo wybranych producentów rolnych oraz przedstawicieli 126 firm przetwórczych prowadzących działalność w województwie podkarpackim. Wpływ ośrodka miejskiego ukazano m.in. za pomocą lokalnego oddziaływania istniejących zakładów przetwórczych, które stanowią cenne ogniwo w pionowych powiązaniach integracyjnych. Ukazano również znaczenie poziomych form powiązań zachodzących pomiędzy rolnikami, które w pewnych uwarunkowaniach sprzyjają rozwojowi pionowych związków integracyjnych. Wnioski były pomocne w weryfikacji postawionej tezy, iż ośrodki miejskie pełnią istotną rolę poprzez oddziaływanie na procesy integracyjne zachodzące w agrobiznesie.

Słowa kluczowe: miasto, integracja, kooperacja, innowacje, agrobiznes

Wstęp

Ekspansja technologii cyfrowych i związane z nią procesy transformacji gospodarki i społeczeństwa to jedna z najbardziej dynamicznych zmian współczesnych czasów. Innowacyjne technologie cyfrowe rozprzestrzeniają się na świecie znacznie szybciej niż wynalazki ery przemysłowej. Cyfryzacja, jako ciągły proces konwergencji rzeczywistego i wirtualnego świata, staje się stymulatorem zmian, kreuje nowe możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego, wzrostu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, a jednocześnie wiąże się z niepewnością i różnymi zagrożeniami obejmującymi m.in. społeczno-ekonomiczne skutki automatyzacji procesów produkcji. Postępująca cyfryzacja wywiera coraz silniejszy wpływ na tradycyjne reguły biznesowe, gdyż ofe-

---

* Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: rchorob@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0003-2045-6251.

ruje nowe modele biznesowe umożliwiające przechwytywanie wartości na każdym etapie łańcucha wartości oraz zdobywanie przewagi konkurencyjnej¹.

Miasto, podobnie jak i wieś, nigdy nie było definiowane samodzielnie, lecz zawsze relatywnie, jedno względem drugiego. Wiejskość definiowano przez podwójną dychotomię, odnoszącą się do sposobu życia (wieś – miasto) i sposobu produkcji (rolnictwo – przemysł). Wieś i rolnictwo umiejscowione na osi czasu zdawały się należeć do przeszłości, przyszłość otwierała się zaś przed miastem i przemysłem. Miasto było i jest postrzegane jako zamożniejsze, wieś – o wiele uboższa czy uboga. Często do tej charakterystyki dodawano wymiar przestrzenny, dzieląc przestrzeń geograficzną – a za nią także społeczną – na centrum i peryferie. Opozycje te kreśliły ramy dwóch odmiennych rzeczywistości społecznych: jednej centralnej, zamożnej, rozwijającej się, drugiej – ubogiej, schyłkowej, marginalnej i marginalizowanej. Łączący je stosunek mógł mieć tylko charakter dominacji-podległości. Usytuowanie wsi w stosunku do miasta wyznaczało jej miejsce w społeczeństwie globalnym, które również się zmieniało i było na nowo definiowane².

Aktualne członkostwo Polski w Unii Europejskiej znacząco wpływa na sytuację producentów i przetwórców artykułów rolnych, podobnie jak wielu innych podmiotów gospodarczych. Akcesja do UE wiąże się ze wzrostem konkurencji na rynku rolno-żywnościowym, zarówno ze strony producentów surowca, jak i jego przetwórców. Szanse Polski na rynkach innych krajów członkowskich upatrywać należy w ograniczaniu wpływu dużego rozdrobnienia gospodarstw producentów rolnych poprzez stworzenie struktur integrujących rolników, umożliwiających racjonalizację produkcji i zbytu produktów rolnych. Nieodzowną rolę w tym względzie pełnią ośrodki miejskie, które przejmując niejako rolę integratora, mogą sprzyjać rozkwitowi więzi integracyjnych w regionie, a w konsekwencji przyczynić się do uzyskania lepszej pozycji rynkowej polskich producentów rolnych.

Należy podkreślić, iż procesy integracyjne pomiędzy rolnictwem a przemysłem spożywczym zachodzą w określonym otoczeniu³. Można

---

¹ M. Sarama, R. Chorób, *Społeczne i ekonomiczne aspekty transformacji cyfrowej w Polsce*, Rzeszów 2021, s. 7.

² M. Halamska, *Uwagi o naturze wiejskości i sposobach jej definiowania* [w:] *Człowiek – miasto – region. Związki i interakcje*, red. G. Gorzelak, M.S. Szczepański, W. Ślęzak-Tazbir, Warszawa 2009, s. 123.

³ Por. J. Gołębiewski, *Zmiany w otoczeniu jako czynnik kształtujący działania marketingowe przedsiębiorstw agrobiznesu*, „Zeszyty Naukowe SGGW – Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, 2011, nr 5, s. 41; B. Wyrzykowska, *Rodzaje powiązań inte-*

sądzić, iż otoczenie to wpływa w wieloraki sposób na zachodzące procesy integracyjne: dokonuje regulacji, weryfikuje efektywność, stymuluje ich rozwój bądź działa dezintegrująco. Natomiast wpływ samego układu zintegrowanego na otoczenie jest dużo mniejszy, choć w przypadku opanowania rynku lokalnego może on niekiedy wpływać znacząco na parametry rynku. Szczególnego znaczenia nabiera zatem zachodzące obustronne oddziaływanie w dobie kryzysu. Powiązania integracyjne w agrobiznesie umożliwiają zintegrowanym podmiotom gospodarczym realizację wspólnych zadań w dziedzinie wytwarzania żywności – od produkcji surowców i ich przetwórstwa do sprzedaży, strategii marketingowych, finansowania i planów inwestycyjnych⁴. Wspólne przedsięwzięcia wymagają jednak określonego podziału kompetencji i obowiązków, podejmowania zgodnych decyzji, właściwego zarządzania czy umiejętnego łączenia środków produkcji w ciągi technologiczne.

Celem niniejszego opracowania była próba oceny wpływu ośrodka miejskiego na stan i rozwój procesów integracyjnych rolnictwa z przemysłem spożywczym. Badania dowodzą bowiem, że znaczenie małych i dużych miast dla rozwoju obszarów wiejskich jest istotne, są one podstawą kształtowania lokalnych, a nawet regionalnych warunków wzrostu gospodarczego i życia społeczno-kulturalnego; określają także ich związki z gospodarstwami rolnymi i firmami wiejskimi⁵. Podjęta problematyka, uwzględniająca przytoczoną bazę źródłową, została poparta wynikami badań, jakie przeprowadzono w 2022 roku wśród 450 losowo wybranych producentów rolnych oraz przedstawicieli 126 firm prze-

---

gracyjnych w agrobiznesie, „Zeszyty Naukowe SGGW – Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, 2004, nr 53, s. 65.

⁴ R. Chorób, *Powiązania integracyjne rolnictwa z przemysłem spożywczym na Podkarpaciu*, „Wiadomości Statystyczne”, 2017, R. LXII, nr 6, s. 74–75; G. Czapiewska, *Integration into agricultural producer groups as a manifestation of rural entrepreneurship*, „Przedsiębiorczość – Edukacja”, 2021, nr 17, s. 190–192.

⁵ K. Heffner, *Obszary wiejskie i małe miasta: czy lokalne centra są potrzebne współczesnej wsi?*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 2016, nr 279, s. 11. Por. też: J. Farrington, C. Farrington, *Rural Accessibility, Social Inclusion and Social Justice: Towards Conceptualisation*, „Journal of Transport Geography”, 2005, vol. 13; K. Heffner, *Małe miasta a rozwój obszarów wiejskich* [w:] *Problemy zagospodarowania terenów wiejskich w Polsce*, red. A. Stasiak, Warszawa 2003; A. Comber, C. Brunsdon, M. Phillips, *The Varying Impact of Geographic Distance as a Predictor of Dissatisfaction over Facility Access*, „Applied Spatial Analysis and Policy”, 2012, vol. 5; K. Heffner, B. Klemens, *Wpływ polityki miejskiej i miejskich obszarów funkcjonalnych na rozwój obszarów wiejskich. Ocena problemu na podstawie badań literaturowych*, „Studia komitetu przestrzennego zagospodarowania kraju PAN”, 2016, nr 167; *Obszary wiejskie w zintegrowanym planowaniu rozwoju*, red. A. Kołodziejczak, Poznań 2021.

twórczych prowadzących działalność w województwie podkarpackim. Wpływ ośrodka miejskiego ukazano m.in. za pomocą lokalnego oddziaływania istniejących zakładów przetwórczych, które stanowią cenne ogniwo w pionowych powiązaniach integracyjnych. Ukazano również znaczenie poziomych form powiązań zachodzących pomiędzy rolnikami, które w pewnych uwarunkowaniach sprzyjają rozwojowi pionowych związków integracyjnych. Wnioski mogą być pomocne w weryfikacji postawionej tezy, iż ośrodki miejskie pełnią istotną rolę poprzez oddziaływanie na procesy integracyjne zachodzące w agrobiznesie.

Oddziaływanie miasta na wielostronny rozwój obszarów wiejskich

We wszystkich krajach europejskich małe miasta wraz ze swoim wiejskim zapleczem są istotnym elementem krajobrazu, gospodarki oraz życia społecznego. W okresie integracji Polski ze strukturami europejskimi istotnym zmianom ulegają warunki gospodarowania i kierunki powiązań społeczno-gospodarczych obszarów wiejskich. Szczególną rolę w tych przekształceniach odgrywają miasta, przede wszystkim te, dla których bezpośrednie, wzajemne powiązania z zapleczem wiejskim mają kluczowe znaczenie. Dominują wśród nich ośrodki małe, dla których węzłowe położenie w lokalnej przestrzeni, miejski krajobraz oraz centralność w ujęciu funkcjonalnym są podstawowymi wyznacznikami miejskości. Ponadto, małe miasta odgrywają istotną rolę w procesie kształtowania przestrzeni rolniczej, co wynika z koncentracji różnego typu elementów związanych z lokalnymi potrzebami ludności, działalnością rolniczą, a także z potrzebami rynkowymi otoczenia⁶.

Przyjmując klasyfikację J. Kudelko, za centra wzrostu społeczno-gospodarczego województwa można przyjąć miasta i gminy, które skupiają ponad tysiąc pracujących w zajęciach pozarolniczych⁷. Wysokim

---

⁶ Por. K. Heffner, *Problemy sieci osadniczej a kształtowanie się lokalnych centrów rozwoju* [w:] *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich wschodniego i zachodniego pogranicza (społeczne, ekonomiczne i instytucjonalne uwarunkowania)*, red. M. Kłodziński, A. Rosner, Warszawa 2000, s. 103–118; R. Szymtkie, P. Tomczak, *Funkcje rolnicze miast bardzo małych w Polsce*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska sectio B – Geographia Geologia Mineralogia et Petrographia”, 2022, vol. 77, s. 22–23.

⁷ J. Kudelko, *Kształtowanie się centrów wzrostu województwa podkarpackiego jako wiodących ogniw struktury przestrzennej oraz ich wpływ na kształtowanie się stref rozwoju obszaru województwa podkarpackiego* [w:] *Uwarunkowania rozwoju rzeszowskiego obszaru metropolitalnego w systemie społeczno-gospodarczym i innowacyjnym województwa podkarpackiego*, red. J. Kudelko, Kraków 2007, s. 109–129.

stopniem koncentracji działalności gospodarczej w centrach wzrostu charakteryzuje się przemysł i budownictwo. Mniejszym stopniem koncentracji i bardziej stabilnym udziałem w ogólnej liczbie pracujących charakteryzują się usługi rynkowe. Najniższym stopniem skupienia działalności w centrach charakteryzują się usługi nierynkowe, co wynika z ich specyfiki (edukacji, ochrony zdrowia, administracji), które bardziej równomiernie występują na terenie województwa, nawiązując do rozmieszczenia ludności. Centra wzrostu województwa kształtowały się pod wpływem wielu złożonych i zmieniających się czynników, działających z różnym natężeniem. Doprowadziło to do istotnej dywersyfikacji potencjału społeczno-gospodarczego poszczególnych ośrodków miejskich regionu.

Tradycyjną funkcją małych miast była obsługa rolnictwa oraz związanej z nim bezpośrednio i pośrednio wiejskiej ludności. Ten układ zmieniał się w procesie rozwoju społeczno-gospodarczego, który wprowadzał coraz więcej pozarolniczych funkcji na obszary wiejskie. Współcześnie rola małych miast nie może być rozważana w oderwaniu od ich lokalnego otoczenia. Obszary wiejskie przeszły bowiem głęboką ewolucję, w której stale wzrasta udział bezpośrednich, pionowych powiazań, natomiast znaczenie ogniw pośredniczących się zmniejsza. Należy podkreślić, iż kierunki i zakres przekształceń małych miast nie są takie same dla wszystkich regionów Polski. Znaczne zróżnicowanie dynamiki rozwoju społeczno-gospodarczego ośrodków lokalnych wyraża się między innymi w tempie wzrostu gospodarki, kierunkach przepływów migracyjnych, zmianach rynków pracy (poziomu bezrobocia, dojazdów do pracy, itd.), zaawansowaniu procesów prywatyzacyjnych i kondycji finansowej zlokalizowanych w nich podmiotów gospodarczych⁸.

Przeobrażenia okresu transformacji spowodowały ponadto, że zmienia się kierunek ilościowych i jakościowych przekształceń funkcjonalnych lokalnych ośrodków miejskich w odniesieniu do ich wiejskiego otoczenia. Obszary wiejskie i związane z nimi małe miasta są w bardzo różnym stopniu zintegrowane lokalnie, co istotnie wpływa na kształtowanie ich możliwości rozwojowych. Im większy jest stopień lokalnej integracji małych miast, traktowanych jako ośrodki centralne otaczających obszarów wiejskich, tym większe i bardziej stabilne są możliwości rozwojowe lokalnych obszarów rozwoju społeczno-gospodarczego.

---

⁸ Por. B. Bartosiewicz, *Obszary funkcjonalne małych i średnich miast w Polsce – koncepcja badawcza*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 2016, nr 279, s. 234–236; Z. Szymła, *Konkurencyjność małych miast w Polsce Południowo-Wschodniej [w:] Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów*, red. M. Klamut, L. Cybulski, Wrocław 2000, s. 184–194.

Mniejsze ośrodki, jeśli są aktywnymi centrami na poziomie lokalnym, ożywiają ekonomicznie tereny wiejskie. Jeśli ich konkurencyjność jest uzależniona od jednego sektora gospodarki lub zależy od zdominowanych przez funkcje rolnicze obszarów wiejskich, to wymagają aktywnej polityki różnicowania podstaw ich gospodarki. Stopień konkurencyjności małych miast wpływa bowiem na szansę otaczających je terenów wiejskich⁹.

Analogicznie do światowych trendów zarysowuje się w kraju dualny charakter procesu przemian sektora wewnątrz przetwórstwa spożywczego. Z jednej strony widoczna jest tendencja do konsolidacji podmiotów wokół największych jednostek, powstawanie grup kapitałowych i włączanie ich w gospodarcze procesy globalizacyjne, z drugiej zaś selekcja poprzez jakość i konkurencję na rynkach lokalnych oraz wzmocnienie się średnich i małych przedsiębiorstw plasujących się na niszach rynkowych. Linia podziału relacji ekonomicznych zakładów przemysłu spożywczego ze środowiskiem gospodarczo-społecznym, a więc z rejonem, gdzie prowadzą działalność, nie przebiega według wielkości tych podmiotów, lecz bardziej jest zintegrowana z rodzajami surowców, charakterem produkcji i rynków zbytu produktów. Zatem przemysł spożywczy tworzący system powiązanych przedsiębiorstw odpowiedzialnych za produkcję artykułów spożywczych i wielowymiarowe bezpieczeństwo żywnościowe jest w stanie pełnić swoje funkcje w warunkach nowej ścieżki rozwoju¹⁰.

Determinanty rozwoju powiązań integracyjnych w opinii producentów rolnych

Możliwości nawiązania trwałych więzi między producentami rolnymi a przemysłem spożywczym zdeterminowane są m.in. sytuacją na lokalnych rynkach zbytu, która wpływa zasadniczo na rozwój tego typu procesów integracyjnych. W poniższych badaniach sytuację na lokalnych rynkach zbytu oceniono poprzez opinie nt.: możliwości lokalnego przetwarzania wyprodukowanych płodów rolnych, głównych odbiorców

---

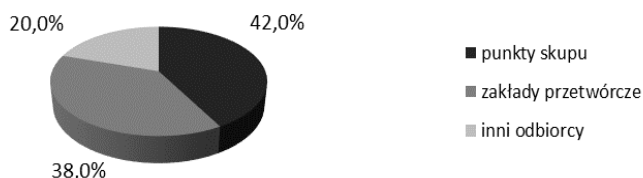
⁹ K. Heffner, *Małe miasta w rozwoju obszarów wiejskich* [w:] *Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny*, red. K. Heffner, Katowice 2005, s. 17; *idem*, *Obszary wiejskie...*, s. 11–18.

¹⁰ Por. R. Chorób, *Determinants of development of innovative integration links between agriculture and food industry. Selected issues*, Rzeszów 2016; K. Firlej, *Przemysł spożywczy w Polsce. Nowa ścieżka rozwoju*, Warszawa 2017, s. 7–10; S. Zięba, *Przemysł spożywczy w aspekcie rozwoju regionalnego kraju* [w:] *Rola małych i średnich przedsiębiorstw w rozwoju regionalnym*, red. J. Chojek, Warszawa 2002, s. 379–380.

produktów rolnych, odległości punktów skupu od gospodarstw rolnych, sposobów dostarczania surowców rolnych do przetwórstwa, funkcjonowania punktów skupu, identyfikacji konkurencji w skupie surowców rolnych, obsługi prowadzonej przez zakłady przetwórcze oraz ilości i długości zawieranych umów kontraktacyjnych.

Zakłady przetwórcze zajmujące się odbiorem, a następnie przemysłowym przetwarzaniem surowców rolnych pochodzących od rolników w większości przypadków zlokalizowane są w mniejszych lub większych ośrodkach miejskich województwa podkarpackiego. Jak już podkreślano wcześniej, wpływają one stymulująco na rozwój procesów integracyjnych zachodzących pomiędzy producentami rolnymi a firmami przetwórczymi. Dokonując oceny możliwości lokalnego przetwarzania wyprodukowanych w gospodarstwie płodów rolnych, 24,0% ankietaowanych rolników wyraziło pogląd, iż są one wystarczające; 46,0% stwierdziło, że istniejące zakłady przetwórcze nie zagospodarowują w całości oferowanych przez nich produktów, a 30,0% rolników uważało, iż niezbędna jest budowa nowych zakładów przetwórczych lub rozbudowa i modernizacja istniejących.

Analizując miejsca zbytu produkcji towarowej, na rysunku 1 zestawiono głównych odbiorców surowców rolnych wytwarzanych przez ankietaowanych rolników.

Rys. 1. Główni odbiorcy surowców rolnych od ankietaowanych rolników

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietaowych.

Warto w tym miejscu nadmienić, iż znaczna część producentów rolnych oferowała do sprzedaży własne surowce zarówno punktom skupu, jak też zakładom przetwórczym. Dość liczną grupę (20,0%) stanowili inni odbiorcy, wśród których wymieniano: pośredników, odbiorców prywatnych i konsumentów (klientów) indywidualnych.

Charakteryzując odległości gospodarstw od punktów skupu, należy stwierdzić na podstawie przeprowadzonych badań, że największą grupę stanowią gospodarstwa, których odległość od punktów skupu mieści się w przedziałach – do 5 km bądź od 5 do 10 km (blisko 2/3 gospodarstw). Mając natomiast na uwadze koszty związane z transportem surowca do

przetwórci (zakładu, punktu skupu), oprócz wskazania na ich odległość od gospodarstwa rolnego, zapytano też producentów rolnych o sposób dostarczania przez nich wyprodukowanych surowców rolniczych do miejsc skupu. Szczegółowe zestawienie dotyczące udziału środków transportu przedstawiono na rysunku 2.

Rys. 2. Struktura sposobów dostarczania do punktów skupu surowców rolniczych wytwarzanych przez ankietowanych rolników

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Najmniej liczną grupę (2,0%) tworzyli rolnicy korzystający m.in. z takich sposobów, jak bezpośredni odbiór produktów rolnych wprost z gospodarstwa. Ostatnia forma była najmniej powszechna, a w opinii samych ankietowanych właśnie ten sposób powinien być bardziej rozwijany. Stwarzałoby to istotną przesłankę zawiązania i rozwoju związków integracyjnych z odbiorcami tych produktów. Warto w tym miejscu podkreślić, iż gospodarstwa te są potencjalnymi kontrahentami do nawiązania więzi integracyjnych – można zatem przypuszczać, iż w sprzyjających warunkach skłonnymi również do rozwoju integracji zarówno częściowej, jak i pełnej.

Kluczowym elementem integracji rolnictwa z otoczeniem jest skup, ze względu m.in. na jego na ogół zinstytucjonalizowany charakter. Stosunkowo duża część produkcji trafia do dalszego przetworzenia poprzez ten rodzaj działalności gospodarczej prowadzonej zarówno przez duże zakłady przetwórcze, jak i przez małe firmy ze sfery agrobiznesu, stanowiące otoczenie dla rolnictwa indywidualnego i pełniące często rolę lokalnego integratora w kontaktach rolnika-producenta ze sferą przetwórstwa i obrotu. Oceniając dotychczasowe formy skupu – sprzedaży produktów rolnych, ok. 40,0% ankietowanych rolników wyraziło pogląd, że spełniają one całkowicie ich oczekiwania. Druga większa część rolników była odmiennego zdania, wskazując na konieczne zmiany w tym zakresie, takie jak: usprawnienie odbioru surowca, odbiór surowca bezpośrednio z gospodarstwa, rozbudowa struktury punktów skupu, stosowanie kontraktacji czy długoletnich umów gwarantujących ceny i terminowy odbiór surowca, tworzenie giełd rolnych. Odpowiadając na pytanie dotyczące występowania konkurencji w skupie produktów rolnych na

badanym terenie, 40,0% ankietowanych potwierdziło jej obecność, zwłaszcza w przypadku takich produktów, jak: warzywa, owoce, mleko, żywiec wołowy i wieprzowy oraz zboża.

Wypowiadając się na temat dotychczasowej obsługi prowadzonej przez zakłady przetwórcze (mleczarnie, zakłady mięsne, przetwórnice owocowo-warzywne, cukrownie, młyny zbożowe, itp.), 4,0% ankietowanych producentów rolnych oceniło jej poziom jako bardzo dobry, 28,0% jako dobry, 38,0% jako średni i 30,0% jako zły. Wysoki odsetek ostatnich dwóch odpowiedzi potwierdza aktualną sytuację na rynku charakteryzującą się m.in. nadwyżką podaży surowców rolnych, co świadczy o niezadowoleniu rolników z prowadzonej polityki i działalności tych firm przetwórczych i zniechęca do współpracy z ww. podmiotami.

Jak wskazują dotychczasowe doświadczenia dotyczące różnych form powiązań integracyjnych, większość producentów rolnych skłania się do rezygnacji z samodzielności organizacyjnej, zachowując odrębność ekonomiczną i prawną w związkach integracyjnych. Dlatego też najbardziej powszechną formą, w tym również w województwie podkarpackim, jest kontraktacja. Spośród ankietowanych producentów rolnych, 44,0% dokonywało sprzedaży swych produktów rolnych na podstawie co najmniej jednej umowy kontraktacyjnej zawartej z zakładem przetwórczym. Większość z powyższych umów kontraktacyjnych była zawierana na okres jednego roku, ale częste były też umowy zawierane na okresy 2-letnie lub 5-letnie, co sprzyja rozwojowi tej formy integracji w dłuższej perspektywie. Przesłanką procesów integracyjnych w długim okresie są bowiem zwiększone korzyści z wymiany rynkowej spowodowane silniejszą pozycją układu zintegrowanego na rynku, możliwością podziału oraz ograniczenia ryzyka technologicznego i ekonomicznego.

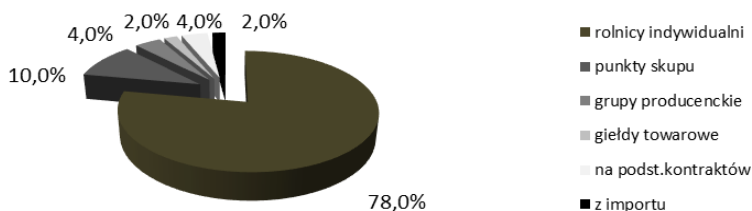
Czynniki warunkujące rozwój procesów integracyjnych według opinii przedstawicieli firm przetwórczych

W przypadku podmiotów przetwórstwa spożywczego uczestnictwo w układzie integracyjnym wymusza niekiedy podejmowanie przez zrzeszone w nim przedsiębiorstwa wielu zdecydowanych i konkretnych działań. Na podobieństwo gospodarstwa rolnego, jednostka integrująca zmierza do osiągnięcia własnych celów, które w tym przypadku mają także charakter wspólny. Do nadrzędnych celów należy zaliczyć: poprawę rentowności (wynikającą z renty integracyjnej), obniżenie kosztów gospodarowania surowcami, podział ryzyka, osiąganie wysokiej jakości surowców wymaganej przez technologię przetwórstwa, wzrost konku-

rencyjności i udziału w rynku przez odpowiednie dostosowanie produkcji do preferencji konsumentów.

Warunki rynkowe oddziałujące istotnie szczególnie w dobie kryzysu, nie tylko na zakłady przemysłu spożywczego, wymuszają zmianę asortymentu produkcji, jak też konkurowanie z innymi jednostkami o odbiorcę produktów finalnych. Na pytanie, czy w ostatnich dwóch latach sytuacja rynkowa wymusiła zmiany w produkcji ankietowanych przedsiębiorstw, ok. 81,0% firm potwierdziło takie zachowanie. Zmiany w asortymencie produkcji w ciągu ostatnich dwóch lat (zmniejszenie lub zwiększenie) dla większości firm kształtowały się na poziomie ok. 33%. Budowa właściwych z punktu widzenia efektywności i skuteczności kanałów dystrybucji determinuje warunki ekonomiczno-finansowe przetwórcy. Równocześnie coraz większego znaczenia nabiera w walce konkurencyjnej wysoka jakość przetworów. Sprzyja to ścisłej współpracy przedsiębiorstw z producentami rolnymi lub też tworzeniu własnych jednostek zajmujących się produkcją surowców. Z procesem tym wiąże się nadzieje na uruchomienie mechanizmów przemian w rozdrobnionym rolnictwie.

Przeprowadzone badania empiryczne w województwie podkarpackim pozwoliły określić udział poszczególnych dostawców w zaopatrzeniu analizowanych przedsiębiorstw przetwórstwa spożywczego województwa podkarpackiego, którego wielkość i jakość może być przesłanką rozwoju powiązań integracyjnych. Szczegółowe dane charakteryzujące ten udział zostały zaprezentowane na rysunku 3.

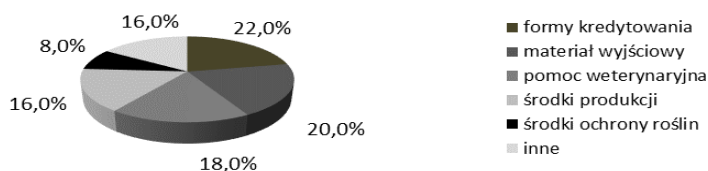
Rys. 3. Udział poszczególnych dostawców w zaopatrzeniu analizowanych przedsiębiorstw przetwórstwa spożywczego województwa podkarpackiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Czynnikiem wpływającym na inicjację więzi integracyjnych jest sposób pozyskiwania przez przedsiębiorstwa nowych dostawców. Przedstawiciele firm przetwórczych wskazywali na różnorodne sposoby pozyskiwania nowych dostawców – producentów rolnych. Spośród nich wymieniano: ogłoszenia – 42,0%, na podstawie badań rynkowych – 16,0%, poprzez przedstawiciela – lidera grupy producentów – 12,0% oraz inne sposoby – 30,0%, do których zaliczano: oferty osobiste dostawców, kon-

takty osobiste, telefoniczne czy drogą elektroniczną z potencjalnymi dostawcami, polecenia innych producentów. Dodatkową zachętę stanowiła konkurencyjna cena oraz marka firmy, co sprzyja nawiązywaniu kontaktów produkcyjno-handlowych.

Istotnym elementem w budowaniu powiązań integracyjnych jest oferowana przez przedsiębiorstwa forma pomocy skierowana w stronę swoich dostawców. Udział każdego rodzaju pomocy dostawcom został zaprezentowany na rysunku 4.

Rys. 4. Struktura form pomocy analizowanych przedsiębiorstw ukierunkowanych na swoich dostawców – producentów rolnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Wśród innych form pomocy (16%) świadczonych na rzecz dostawców przedstawiciele firm wymieniali najczęściej: zapewnienie odbioru całości produkcji, szkolenia i doradztwo specjalistyczne oraz bezpłatne badania jakości surowca.

Dynamikę procesu rozwoju związków integracyjnych pionowych ogranicza słaba kondycja ekonomiczna firm przetwórczych oraz ich trudności z utrzymaniem się na rynku. Zakłady przemysłu spożywczego wykazują się z reguły dużą ostrożnością w przypadku wchodzenia w ścisłe związki z rolnikami, ponieważ spodziewają się sporych trudności w wywiązywaniu się z umownie przyjętych zobowiązań, a zwłaszcza gwarancji pełnego odbioru płodów rolnych z gospodarstw i utrzymywania cen umożliwiających opłacalność produkcji rolniczej. Producenci rolni nie mają natomiast zaufania do podmiotów ekonomicznie słabych, będących ich potencjalnymi partnerami. Brak zaufania, jak też ich obawy są uzasadnione licznymi zawieszeniami działalności z powodu bankructwa przedsiębiorstw przetwórczych, zaleganiem z wypłatami bądź niepłaceniem za dostarczane surowce rolne, rezygnacją z odbioru nawet dobrej jakości surowców z uwagi na brak płynności finansowej. Producenci rolni obawiają się zatem, że takie praktyki przedsiębiorstw, z którymi obecnie nie są związani żadną umową, będą obowiązywać również w przypadku podpisania umów produkcyjnych połączonych z rozwijaniem mniej lub bardziej ścisłych więzi integracyjnych.

Zakończenie

Doniosłą misję dla rozwoju powiązań integracyjnych zachodzących pomiędzy rolnictwem a przemysłem spożywczym pełnią ośrodki miejskie, w których często zlokalizowane są firmy przetwórcze będące niejednokrotnie inicjatorami tych procesów. Potwierdza to realizację przyjętego w opracowaniu celu badawczego, jak też pozytywnie weryfikuje postawioną we wstępie tezę. Nawiązanie i późniejszą ekspansję procesów integracyjnych determinują zróżnicowane czynniki wewnętrzne i zewnętrzne.

Spośród wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań rozwoju integracji pionowej rolnictwa z przemysłem spożywczym na proces ten wpływają szczególnie dostępne zasoby technologii w sferze wytwarzania żywności, kwalifikacje zatrudnionych pracowników, postęp w organizacji i zarządzaniu z wykorzystaniem wiedzy technologicznej i informatycznej, normy prawne, polityka gospodarcza i interwencja państwa, oddziaływanie mechanizmu rynkowego oraz zasady wymiany międzynarodowej.

Determinantą zewnętrzną dla zachodzących procesów integracyjnych jest również rynek międzynarodowy i koniunktura w handlu zagranicznym. W wyniku dobrej koniunktury rosną bowiem korzyści układu zintegrowanego, który wykracza obszarem swej działalności poza rynek krajowy. Ponadto istnieją możliwości negocjacji korzystnych warunków wymiany oraz przystosowanie do zmieniających się wymagań rynku, między innymi poprzez specjalizację produkcji i uzyskiwanie korzyści z przewag komparatywnych.

Ankietowani przedstawiciele firm przetwórczych, jak też inni autorzy¹¹ wskazują na liczne atuty sektora przemysłu spożywczego, zlokalizowanego w ośrodkach miejskich i gminnych, powodujące, że odgrywa on ważną rolę w równoważeniu rozwoju gospodarczego i społecznego regionów. Szczególnie uzasadniona wydaje się jego aktywizacja na obszarach tradycyjnie związanych z działalnością rolniczą (regionach surowcowych), regionach charakteryzujących się wysoką stopą bezrobocia, gdzie przy pomocy niewielkich nakładów finansowych istnieją możliwo-

---

¹¹ Por. R. Chorób, *Rozwój powiązań integracyjnych rolnictwa z przemysłem spożywczym determinantą innowacyjności i wzrostu konkurencyjności gospodarki żywnościowej*, „Handel Wewnętrzny”, 2018, R. 64 (LXIV), nr 2; A. Kowalski, *Przemysł spożywczy w Polsce w latach transformacji ustrojowej i członkostwa w Unii Europejskiej*, „Biuletyn Informacyjny ARR”, 2015, nr 4; *Przemysł spożywczy – makrootoczenie, inwestycje, ekspansja zagraniczna*, red. I. Szczepaniak, K. Firlej, Kraków–Warszawa 2015; I. Szczepaniak, M. Wigier, *Małe i średnie przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego a zrównoważony rozwój obszarów wiejskich*, „Roczniki Naukowe SERiA”, 2000, t. II, z. 3, s. 62–67.

ści adaptacji pracowników do wykonywania stosunkowo prostych prac fizycznych w zakładach przetwórstwa spożywczego. Tworzenie takich przedsiębiorstw wiąże się z generowaniem nowych miejsc pracy w zawodach związanych bezpośrednio z otoczeniem rolnictwa. Tym samym przyczynia się do ograniczenia bezrobocia, formowania klasy drobnych właścicieli i w konsekwencji zmiany struktury społeczno-zawodowej regionów, zwłaszcza obszarów wiejskich i małych miast.

Warto zauważyć, że przedsiębiorstwa działające w przetwórstwie spożywczym sprzyjają ponadto tworzeniu pionowych i poziomych powiązań integracyjnych oraz kooperacyjnych, a tym samym tworzeniu więzi międzyludzkich i konsolidacji społeczności lokalnych. Dzięki ścisłym powiązaniom integracyjnym przetwórcy z producentem rolnym istnieje możliwość zapewnienia lepszej jakości surowca (produkcja na potrzeby przetwórcy), a tym samym i wyrobu gotowego. Trwałe więzi przyczyniają się też do większej stabilności, pewności zakupu i zbytu surowców rolnych. Z kolei przetwórcą, wiążąc się z handlowcem czy siecią handlową, zapewnia sobie stały i systematyczny zbył towarów oraz gwarancję zapłaty.

Działania zmierzające w konsekwencji do uruchamiania zakładów przetwórstwa spożywczego na obszarach miejskich i wiejskich wpływają ponadto istotnie na wzrost poziomu wykorzystania potencjału wytwórczego rolnictwa, przyczyniają się również do zagospodarowania lokalnych surowców rolnych oraz zasobów gospodarstw w postaci budynków, ziemi i niekiedy sprzętu¹². Ważnym kierunkiem, w aspekcie rekomendacji i kierunków dalszych badań, jest też rozszerzanie funkcji gospodarstw rolnych i domowych o przetwórstwo spożywcze zwiększające równocześnie ich trwałość i odporność zarówno na zmienne warunki przyrodniczo-produkcyjne (nieurodzaje, klęski żywiołowe), jak i na perturbacje rynkowe, kryzysy ekonomiczne oraz wahania koniunktury.

Bibliografia

- Bartosiewicz B., *Obszary funkcjonalne małych i średnich miast w Polsce – koncepcja badawcza*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 2016, nr 279.
- Chorób R., *Determinants of development of innovative integration links between agriculture and food industry. Selected issues*, Rzeszów 2016.

---

¹² M. Wigier, I. Szczepaniak, *Małe i średnie przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego czynnikiem równoważącym rozwój gospodarczy i społeczny regionów* [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy – uwarunkowania ekonomiczne*, red. M.G. Woźniak, Rzeszów 2003, s. 329–338.

- Chorób R., *Powiązania integracyjne rolnictwa z przemysłem spożywczym na Podkarpaciu*, „Wiadomości Statystyczne”, 2017, R. LXII, nr 6.
- Chorób R., *Rozwój powizań integracyjnych rolnictwa z przemysłem spożywczym determinantą innowacyjności i wzrostu konkurencyjności gospodarki żywnościowej*, „Handel Wewnętrzny”, 2018, R. 64 (LXIV), nr 2.
- Comber A., Brunsdon C., Phillips M., *The Varying Impact of Geographic Distance as a Predictor of Dissatisfaction over Facility Access*, „Applied Spatial Analysis and Policy”, 2012, vol. 5. <http://doi.org/10.1007/s12061-011-9074-8>.
- Czapiewska G., *Integration into agricultural producer groups as a manifestation of rural entrepreneurship*, „Przedsiębiorczość – Edukacja”, 2021, nr 17. <https://doi.org/10.24917/20833296.171.15>
- Farrington J., Farrington C., *Rural Accessibility, Social Inclusion and Social Justice: Towards Conceptualisation*, „Journal of Transport Geography”, 2005, vol. 13. <http://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2004.10.002>.
- Firlej K., *Przemysł spożywczy w Polsce. Nowa ścieżka rozwoju*, Warszawa 2017.
- Gołębiewski J., *Zmiany w otoczeniu jako czynnik kształtujący działania marketingowe przedsiębiorstw agrobiznesu*, „Zeszyty Naukowe SGGW – Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, 2011, nr 5.
- Halamska M., *Uwagi o naturze wiejskości i sposobach jej definiowania* [w:] *Człowiek – miasto – region. Związki i interakcje*, red. G. Gorzelak, M.S. Szczepański, W. Ślęzak-Tazbir, Warszawa 2009.
- Heffner K., *Małe miasta w rozwoju obszarów wiejskich* [w:] *Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny*, red. K. Heffner, Katowice 2005.
- Heffner K., *Obszary wiejskie i małe miasta: czy lokalne centra są potrzebne współczesnej wsi?*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 2016, nr 279.
- Heffner K., *Problemy sieci osadniczej a kształtowanie się lokalnych centrów rozwoju* [w:] *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich wschodniego i zachodniego pogranicza (społeczne, ekonomiczne i instytucjonalne uwarunkowania)*, red. M. Kłodziński, A. Rosner, Warszawa 2000.
- Heffner K., Klemens B., *Wpływ polityki miejskiej i miejskich obszarów funkcjonalnych na rozwój obszarów wiejskich. Ocena problemu na podstawie badań literaturowych*, „Studia komitetu przestrzennego zagospodarowania kraju PAN”, 2016, nr 167.
- Kowalski A., *Przemysł spożywczy w Polsce w latach transformacji ustrojowej i członkostwa w Unii Europejskiej*, „Biuletyn Informacyjny ARR”, 2015, nr 4.
- Kudelko J., *Kształtowanie się centrów wzrostu województwa podkarpackiego jako wiodących ogniw struktury przestrzennej oraz ich wpływ na kształtowanie się stref rozwoju obszaru województwa podkarpackiego* [w:] *Uwarunkowania rozwoju rzeszowskiego obszaru metropolitalnego w systemie społeczno-gospodarczym i innowacyjnym województwa podkarpackiego*, red. J. Kudelko, Kraków 2007.
- Obszary wiejskie w zintegrowanym planowaniu rozwoju*, red. A. Kołodziejczak, Poznań 2021.
- Przemysł spożywczy – makrootoczenie, inwestycje, ekspansja zagraniczna*, red. I. Szczepaniak, K. Firlej, Kraków–Warszawa 2015.
- Sarama M., Chorób R., *Społeczne i ekonomiczne aspekty transformacji cyfrowej w Polsce*, Rzeszów 2021.
- Szczepaniak I., Wigier M., *Małe i średnie przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego a zrównoważony rozwój obszarów wiejskich*, „Roczniki Naukowe SERIA”, 2000, t. II, z. 3.

- Szmytkie R., Tomczak P., *Funkcje rolnicze miast bardzo małych w Polsce*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska sectio B – Geographia Geologia Mineralogia et Petrographia”, 2022, vol. 77. <https://doi.org/10.17951/b.2022.77.0.21-44>.
- Szymła Z., *Konkurencyjność małych miast w Polsce Południowo-Wschodniej* [w:] *Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów*, red. M. Klamut, L. Cybulski, Wrocław 2000.
- Wigier M., Szczepaniak I., *Małe i średnie przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego czynnikiem równoważącym rozwój gospodarczy i społeczny regionów* [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy – uwarunkowania ekonomiczne*, red. M.G. Woźniak, Rzeszów 2003.
- Wyrzykowska B., *Rodzaje powiazań integracyjnych w agrobiznesie*, „Zeszyty Naukowe SGGW – Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, 2004, nr 53. <https://doi.org/10.22630/EIOGZ.2004.53.14>.
- Zięba S., *Przemysł spożywczy w aspekcie rozwoju regionalnego kraju* [w:] *Rola małych i średnich przedsiębiorstw w rozwoju regionalnym*, red. J. Chojek, Warszawa 2002.

The impact of urban centers on the development of innovative integration connections of the agribusiness sector in times of crisis

Abstract

The aim of this study was an attempt to assess the impact of an urban center on the condition and development of integration processes of agriculture and the food industry. The issues raised were supported by the results of research conducted in 2022 among 450 randomly selected agricultural producers and representatives of 126 processing companies operating in the Podkarpackie Voivodeship. The influence of the urban center was shown, among others, through the local impact of existing processing plants, which constitute a valuable link in vertical integration links. It also shows the importance of horizontal forms of connections between farmers, which under certain conditions favor the development of vertical integration relationships. The conclusions were helpful in verifying the thesis that urban centers play an important role by influencing the integration processes taking place in agribusiness.

Keywords: city, integration, cooperation, innovation, agribusiness